

KAFDAĞI

Cilt:7, Sayı:1, Haziran 2022, 01-18
DOI: 10.51469/kafdagi.1121929

Gönderim Tarihi: 26.05.2022

Kabul Tarihi:30.06.2022

DEDE KORKUT'TAKİ ALP EREN

Alp Eren in Dede Korkut

Dursun Can EYÜBOĞLU

Araştırmacı Yazar, Şair,

Email: dursuncaneyuboglu@gmail.com,

ORCID ID: 0000-0003-4163-0976

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Türkler zengin bir destan geleneğine sahiptir. Dede Korkut Destanları'nın Türk destanları içerisinde önemli bir yeri vardır. Dede Korkut'ta birçok kişi adı geçmektedir. Dede Korkut'ta adı geçen kişilerden biri Alp Eren'dir. Alp Eren'in adı Dede Korkut Kitabı'nda bir boyda geçmektedir. Alp Eren'in tanıtımında geçen ifadeler, onu eski bir tarihe götürmektedir. Alp Eren, her bakımdan eski Türk tarihine ait bir kişi olup, Orta Asya'daki eski Türk alpları ile ilişkilidir. Dede Korkut'taki Alp Eren ile Yazıcıoğlu'nun Oğuznamesindeki Etil Alp birçok bakımdan benzeşmektedir. Alp Eren'in adı Tonga Alp Er'i, yani Türklerin efsanevi kahramanı Alp Er Tonga'yı (Efrasyab) da anımsatmaktadır. Dede Korkut'ta Alp Eren'in adı her ne kadar sadece bir boyda geçse de diğer Oğuznamelerdeki kahramanlarla benzerliği ve Dede Korkut'taki Alp Eren'in ailesinin üyelerinin birçok destanda adlarının geçmesi, Alp Eren'in önemini ortaya koymaktadır. Birçok olumlu özellikleriyle tanıtılan Alp Eren'in aynı zamanda olumsuz nitelikleri de vardır. Destanlardaki tiplerin idealize kahramanlar olduğu dikkate alındığında Alp Eren'in aynı zamanda dejenere olmuş bir alp tipi olduğu söylenebilir. Bu makalede, Dede Korkut'taki Alp Eren'in; adı, ailesi, tarihteki ve Dede Korkut'taki yeri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, Alp Eren, Eylik Koca, Dölek Evren, Kulmaş.

Abstract

Turks have a rich epic tradition. Dede Korkut Epics have an important place in Turkish epics. Many people are mentioned in Dede Korkut. One of the people mentioned in Dede Korkut is Alp Eren. Alp Eren's name is mentioned in one epic in The Book of Dede Korkut. The expression used in the introduction of Alp Eren take him to an ancient history. Alp Eren is a person belonging to ancient Turkish history in all respects and is associated with the ancient Turkish alps in Central Asia. Alp Eren in Dede Korkut and Etil Alp in Yazıcıoğlu's Oğuzname are similar in many respects. Alp Eren's name is also reminiscent of Tonga Alp Er, the legendary hero of the Turks, Alp Er Tonga (Efrasyab). Although the name of Alp Eren in Dede Korkut is mentioned in only one epic, his similarity with the heroes in other Oğuznames and the mention of members of Alp Eren' family in Dede

Korkut in many epics reveal the importance of Alp Eren. Introduced with many positive features, Alp Eren also has negative qualities. Considering that the types in the epics are idealized heroes, it can be said that Alp Eren is also a degenerated alpine type. In this article, Alp Eren in Dede Korkut; his name, family, place in history and Dede Korkut is examined.

Keywords: Dede Korkut, Alp Eren, Eylik Koca, Dolek Evren, Kulmas

Giriş

Türk halk edebiyatı içerisinde destanlar tarihi süreci, kültürel öğeleri ve kültür tarihindeki değişimi yansıması bağlamında önemli bir yere sahiptir. Literatürde destanın birçok benzer tanımı yapılmıştır. Bunlardan biri şöyledir:

“Destan; eski çağların kahramanlık hikâyelerini, milletlerin, tanrıların, yiğitlerin savaşlarını ve başlarından geçen olayları anlatan büyük, manzum eser olarak da açıklanabilir. Varlığı bilinen tarihten önceki çağlara dayanan milletlerin hayatı hakkındaki bilgiyi, destanlar vasıtasıyla öğrenmek mümkündür. İlk insanların hayal alemini anlatan masallar gibi görünse de destanlar, ait olduğu toplumun fikirlerini, ideallerini, dünya tasavvurunu, yaşayışlarını; bir bakıma karakterini yansıtır” (Akyüz, 2011, s. 16).

Türk destanları içerisinde önemli bir yeri olan Dede Korkut’un önemi konusunda birçok şey söylenmiştir. *Korkut* (Eyüboğlu, 2019, ss. 16-28) adlı eserimizin ilgili sayfalarında bu önemli sözlere yer verilmiştir. Dede Korkut’un önemini ortaya koyan sözlerden birkaçı şöyledir:

Ali Şir Nevai, Korkut Ata’nın Türkler arasındaki ünü hakkında şöyle demiştir:

(Korkut Ata) “Türk ulusu arasında şöhreti öyle fazladır ki başka şöhrete ihtiyacı yoktur. Kendisinden yıllarca öncekini ve (yine) kendisinden yıllarca sonraki geleceği haber vermiştir. Çok öğüdü içine alan özlü sözleri ortadadır” (Kocasavaş, 2014, s. 143).

Fuat Köprülü’nün Dede Korkut hakkındaki yaygın olarak bilinen sözü şöyledir:

“Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut’u öbür gözüne koysanız, yine Dede Korkut ağır basar” (Ergin, 2017, s. 7).

Ahmet Bican Ercilasun, Dede Korkut’un Batı Köktürkleri ve Türgişlerin sözlü halk tarihi kabul edilebileceğinin önemini şöyle dile getirmiştir:

“Köktürk bengu taşlarını Doğu Köktürklerinin yazılı-resmi tarihleri kabul edebileceğimiz gibi, Oğuznamelerle Dede Korkut boylarını da Batı Köktürkleri ile Türgişlerin (On Okların=Oğuzların) sözlü halk tarihi kabul edebiliriz” (Ercilasun, 2004b, s. 127).

Alkey Margulan, Dede Korkut’un Kazak halkı arasındaki değerine vurgu yaparak şöyle demiştir:

“Korkut, Kazak halkının güzel efsane ve yüce suretlerinden biridir. Günümüze kadar halk arasında muhafaza edilmiş olan efsaneler arasında Korkut efsanelerinden daha yücesi yoktur” (Margulan, 2000, s. 123).

Faruk Sümer, Dede Korkut Türkçesi’nin önemini dile getirmiştir:

“Dede Korkut destanları, daima tekrar ettiğimiz gibi, Türkiye, Azerbaycan, İran ve Türkmenistan Türkleri’nin yahut umumi bir deyimle Batı Türkleri’nin bizce malum en eski destanlarıdır. Bu destanlar, okuyanların tasdik edecekleri üzere, kır çiçekleri kadar güzeldir. Hatta bu destanların, milli edebiyat bakımından nesir sahasında, Oğuz Türkçesi’nin eşsiz bir şaheseri olduğunu söylemek bile mümkündür. Bu destanlarda türkçe, Yunus Emre’nin şiirlerinde olduğu gibi, nekadarkı, nekadarkı tatlı ve hatta nekadarkı parlaktır” (Sümer, 1972, s. 418).

Dede Korkut Destanları, çok sayıda destan dairelerinden ve onun varyantlarından oluşan büyük bir destanlar bütünüdür. Aslında destan olarak adlandırsak da bu anlatıların tarihin farklı dönemlerine ait destan, hikâye, destani hikâye, efsane, masal, mit vb. farklı türleri ve varyantları vardır. Bu nedenle bu anlatılar birçok araştırmacılarca farklı şekillerde adlandırılmaktadır.

Dede Korkut Kitabı’nın bilinen iki nüshası vardır. Bunlardan biri Dresden’de, diğeri ise Vatikan’da bulunmuştur. Dresden nüshası 19. yüzyılın başında, Vatikan nüshası ise daha yakın bir dönemde bulunmuştur ve 1950’den beri bilinmektedir. Dede Korkut üzerindeki çalışmalar genel olarak Dresden nüshasına dayanmaktadır (Ergin, 1989, s. 56). 2019 yılında Dede Korkut ile ilgili yeni bir el yazması (Türkistan/Türkmen Sahra/Günbed el yazması) bulunmuştur (Ekici, 2019, ss. 9-14).

Türk destanları içerisinde Türklerin tarihteki mücadelelerini anlatmak bağlamında Dede Korkut Hikâyeleri dikkate değer bir yere sahiptir. Dede Korkut Hikâyeleri genel olarak birtakım mücadelelerin destanlarıdır. Bu mücadelelerden ikisi Oğuzların kendi aralarında geçer, bunlardan birinde mücadele bir beyin oğlu ile kendi adamları arasında (Boğaç Han), diğeri İç Oğuz’la Dış Oğuz arasındadır (İç Oğuzla Dış Oğuz Asi Olup Beyrek

Öldüğü Boy); iki hikâyede mücadele doğa ve insan üstü kuvvetlere karşıdır (Deli Dumrul, Tepegöz); bunların dışında kalan sekiz hikâyede mücadele Oğuz beyleri ile kuzeydeki ve batıdaki düşmanlar arasındadır (Ergin, 1989, s. 26).

Dede Korkut Hikâyeleri, her biri tek başına bağımsız ve tamam bir hikâye olarak karşımıza çıkmakta, fakat hepsi birden ayrıca büyük bir bütün oluşturmaktadır. Bu bütünün konusu, maceraları, yaşayışı ve yaşam görüşleri ile geniş Oğuz topluluğudur. Aynı ayrı olarak hikâyelerin konusu ise bu topluluk içindeki beylerin teker başlarından geçen çeşitli maceralardır. Hikâyeleri bir bütün oluşturacak şekilde birbirine bağlayan asıl unsur, hikâyelere dağıtılarak esere yerleştirilmiş olan sosyal tablodur. Bu tablo aynı devirde ve aynı bölgede, bir hanın etrafında belirli bir hanlık düzeni içinde toplanmış olan Oğuz derebeylerini canlandırmaktadır. Başta bütün beylerin kendisine tabi oldukları bir han vardır. Hikâyeler, aynı devirde aynı bölgede yaşayan ve birbirlerine çeşitli şekillerde bağlı bulunan Oğuz beyleri etrafında toplanmıştır. Her hikâye, esas olarak bir beyin macerasını anlatıyor olsa da, az veya çok diğer beylerin de katıldıkları veya adlarının karıştığı bir olaylar silsilesidir. Ön planda beyler bulunmakla birlikte, beylerin çevresi ve yaşayışı canlandırılırken, âdetleri, gelenekleri ve çeşitli yönleri ile bütün bir Oğuz kavminin yaşamı bu hikâyelere yansıtılmıştır ki, bu durum bütün hikâyelere yayılmıştır. Böylece olayları bakımından birbirinden ayrılan hikâyeler tek bir topluluk yaşamının, bütün bir Oğuz kavminin yaşayış ve dünya görüşlerinin etrafında toplanmaktadır. Hikâyelere bu gözle bakınca, asıl anlatılmak istenen şeyin Oğuz kavmi ve yaşamı olduğu, hikâye kahramanlarının ise buna örnek olmak üzere seçilmiş olduğu görülmektedir. Bu yüzden kişileri ilgilendiren olaylar anlatılırken hikâyelerde *Oğuz* sözcüğü kullanılarak sık sık Oğuzların yaşamına atıflar yapılmaktadır. Hikâyelerin sonlarında hepsine aynı ad verilerek her birinin bir Oğuzname olarak nitelendirilmiş olması da bunu göstermektedir (Ergin, 1989, ss. 23-25).

Dede Korkut'ta birçok kişi adı geçmektedir. Bu kişilerden biri Alp Eren'dir. Bu çalışmamızda Dede Korkut'taki Alp Eren'i; adını, ailesini, tarihteki ve Dede Korkut'taki yerini inceleyeceğiz.

1. Alp Eren'in Adı

Alp Eren, Dede Korkut Kitabı'nda *Eylik Koca oğlu Alp Eren* olarak geçmektedir. Dede Korkut Kitabı'nda adı tek bir boyda, *Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy*'da geçer (Gökyay, 1973, s. 319).

Alp sözcüğü, Yenisey Yazıtları'nda kişi adlarında da görülmektedir: *Öz Yigen Alp Turan, Alp Urumu Tutuk, İnançu Alp Sanun, Alp Sol vb. Alp*

kelimesi *cesur*, *yiğit*, *alp*, *kahraman*, *nişancı* anlamlarına gelmektedir. *Alp*, kişi adlarında o adla anılan kişinin belirli bir özelliğini de göstermektedir. *Alp* sözcüğü, bu kişilerin cesurluğunu, yiğitliğini, kahramanlığını belirtmekte, Eski Türk toplumunda erkeklerden söz konusu özelliklerin istendiğini yansıtmaktadır (Useev, 2015, s. 26).

Alp, eski ve yeni birçok Türk lehçesinde *kahraman*, *cesur*, *yiğit*, *gazi* anlamlarına gelen kişi adı, sıfat ve unvandır. *Alp* sözcüğü, günümüzde Altay, Abakan ve Kırgız Türk lehçelerinde *Alıp* şeklinde hala yaşamaktadır. Kaşgarlı Mahmud, eserinde, Türkler'in, İranlılar'ın Efrasiyab adı ile andıkları efsanevi kahramana *Tona Alp Er* dediklerini söylemektedir. Turfan'daki Alp Ata mezarı, bu kelimenin Doğu Türkistan'da da eskiliğini göstermektedir. Türkler, İslamiyet'i benimsedikten sonra da *alp* kelimesini yaygın bir şekilde kullanmıştır. 10-14. yüzyıllar arasında hükümdarlardan küçük kumandanlara kadar birçok kimse *alp* adını veya unvanını kullanmıştır. Doğu dünyasından çok yayılmış olan gazi lakabı, *alp* ile birlikte *alp gazi* şeklinde de kullanılmıştır. Türklerin İslamiyet'e geçmesinden sonra Türk *alpleri*, önce *alp gazi* mahiyetini almışlar, tasavvuf cereyanının halk arasında yerleşmesiyle de *alp* erenler, yani mücahid derviş şekline girmişler ve daha ziyade devletin sınırlarında uç bölgelerinde yaşamışlardır. Bu *alp* erenler Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da büyük bir rol oynamışlardır. Dede Korkut Hikâyeleri *alp* gazilerin hayatı hakkında epeyce bilgi vermektedir. 14. yüzyıl başlarında Âşık Paşa ve 15. yüzyılda II. Murad devri âlimlerinden Yazıcıoğlu Ali, *alplere* ait özelliklerden bahsetmiştir (Köprülü, 1989, s. 525).

11.-13. yüzyıllarda *er* sözcüğü, *koca*, *insan*, *savaşçı*, *yiğit adam* anlamlarında kullanılıyordu (Agacanov, 2015, s. 162). Bahaeddin Ögel'e göre, Gök-Türk Yazıtları'nda, devlet kuran, örneğin İl-Teriş Kağan'ın 17 kişilik maiyeti için, *Eren* deyimini kullanılırdı. Sonraki Türk metinlerindeki *Alp-Erenler* deyimini de bunun bir devamıdır. Manas Destanı'nda da, zaman zaman *Çoro/Çora* deyimini yerine *Eren* deyimini kullanılmıştır. Bu *Eren*'ler, yurt içinden seçilerek alınıyordu ki, bu seçimde de kişilerin sahip oldukları yetenek önemli bir rol oynuyor ve soylu olmaya önem veriliyordu (Ögel, 1993, s. 503).

Ahmet Caferoğlu'na göre, Gök-Türkler dönemi Türk savaş kültüründe *Alp Eren* tipi önemli bir yer tutardı. 11. yüzyıl eseri olan Kutadgu Bilig'de de dikkate değer bir konu olmuştur. Eski Orhun geleneğini devam ettiren bu Türk savaşçıları, Selçuklular zamanında da geniş bir yayılım alanı elde etmişlerdir. Âşık Paşa, *Garibnamesi*'nde, bu Türk yiğitlerinin başlıca dokuz sağlam vasfa sahip olduklarını açıklamıştır. Dede Korkut *alpları* da Âşık

Paşa ölçüsüne uymuş durumdadır. Hikâyelerdeki Alp Eren'in eserdeki yeri ve künyesi, onu tamamıyla Orta Asya şövalyeliğine yaklaştırmaktadır. Alp Eren'in taşıdığı ad bile onu Efrasyab'ın bir nevi karşılığı olarak tanıtmaktadır (Caferoğlu, 1959, s. 64'den aktaran Amanoğlu, 1999, ss. 57-58).

Ebulfez Kulu Amanoğlu'na göre, Dede Korkut Hikâyeleri'nde şahıs adlarında görülen *Alp Er*, *Alp Eren* adlandırma geleneği, Dede Korkut'un Orta Asya eski Türk kültür geleneklerini devam ettirdiğini açık bir şekilde göstermektedir. Hikâyelerde, Orta Asya cihangirliğinin izleri, birçok yerde kendini gösterdiği gibi, iki şahıs adı ile de ifade olunmaktadır: Eylük Koca Oğlu Alp Eren ve Düzen Oğlu Alp Rüstem. Dede Korkut'ta, tıpkı eski alp erenlerde olduğu gibi, alp her şeyden önce adı ile tanınırdı, bu yüzden de alperin/yiğidin adını sorarlardı (Amanoğlu, 1999, s. 57). Ebulfez Kulu Amanoğlu'na göre, Gök-Türk Yazıtları'nda geçen *Alp Turan*, eski Uygur metinlerinde geçen *Alp Burguçan*, *Alp Kutluğ*, *Alp Tarxan* vb. gibi antroponimlerin kullanılması, Dede Korkut'taki alp, yiğit tipinin köklerinin eskilere dayandığını doğrulamaktadır (Amanoğlu, 1999, s. 58).

Fuzuli Bayat'a göre, hem Oğuz Kağan Destanı'nda, hem de Dede Korkut Kitabı'nda tasvir edilen devlet atlı göçebe kültürüne dayalı devlettir. Ancak Oğuz Kağan'da bu devletin ilkel klasik şekli, bedii tecessümünü bulmuştur. Dede Korkut'ta ise, göçebelikten yerleşikliğe, Tanrıcılık (Tengricilik/Tengrizm)'tan İslam'a geçen devlet tipi görülmektedir. Oğuz Kağan'da fütühat yapan, cihan devleti mefkûresini yaşatan kahraman tipi Alp iken, Dede Korkut'ta ise sınırlı bir coğrafi bölge söz konusu olup, Oğuzların amacı kâfir baskınlarının arkasını almak, onları hak dine sokmaktır ki bu tarihi misyonu üstüne alan kahraman tipi Alp Eren'dir (Bayat, 2000, s. 69). Bayat'a göre, Dede Korkut Kitabı'nda görülen alp erenlik zahiri bir sentez olup, destanda Oğuz kahramanlarının savaşı dini savaş olmayıp, Oğuz-Peçenek, Oğuz-Kıpçak, Oğuz-Abhaz, Oğuz-Yunan, Oğuz-Gürcü mücadelesinin dini tabaka üzerinde sunumudur. Oğuzların kâfirleri yenmesi, kiliseleri yıkıp yerine mescit yapmaları hiç de dini yaymak için değildir, bunlar eseri yazıya geçiren kâtibin kendi görüşleridir. Bu nedenle Oğuz kahramanları alp erenden çok, sadece alptırlar (Bayat, 2003, s. 13).

Servet Karçığa'ya göre, günümüzde bitişik yazılan *alperen* kelimesi Dede Korkut Kitabı'nda ayrı yazılmıştır ki, ayrı yazılmasındaki neden bu kelimenin birleşik bir kelime olmayışıyla ilgilidir. Kelimenin dini değerler için savaşılan mücahit kelimesinin anlamıyla bir ilgisi yoktur. Eserde *alp*, *eren* kelimesinin sıfatı olarak yer almakta ve *cesur*, *babayiğit*, *kahraman*

anlamına gelmektedir. Eserde, “*Alp eren erden adın yaşurmak 'ayb olur*”, “*Üç yüz altmışaltı alp erenler yanına yığnak oldu*” cümleleri geçmektedir. Nitekim eserde “*Alp ere korku vermek 'ayb olur*” cümlesi alp kelimesinin er, eren, yiğit gibi kelimelerin sıfatı olarak kullanıldığını göstermektedir. Karçığa’ya göre, Dede Korkut Kitabı’nda alplık kavramına yiğit, cılasun, er, eren, bahadır kelimeleri girmekte olup, eserde yiğit genellikle genç anlamında kullanılır. Eren ve alp eren kelimelerinde İslam tesiri görülmez. Alp özelliklerine sahip her bir insan sadece cesur ve kahraman özelliğiyle eserde yer almayıp, alpin cömert olma, yalan söylememe, gururlu olma gibi ahlaki özelliklere de sahip olması gerekmektedir (Karçığa, 2015, ss. 162, 866).

Gülnaz Çetinkaya’ya göre, Dede Korkut’ta *eren* sözcüğü *beg eren*, *gazi eren*, *cömert eren*, *alp eren* olarak geçmekte, bu kullanımlarda eren olarak nitelendirilen kişilerin kahramanlıklarına, statülerine, yeme-içme ve paylaşmada cömertliklerine vurgu yapılmaktadır. Bu kullanımlarda erenlerin hem fiziki gücüne hem de inanç unsurlarına değinilmektedir. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu’nda “*bu dünyayı erenler akıl ile bulmuşlardır*” sözüyle bu özelliklere *bilgi* de eklenmiş, eren olarak nitelendirilen kişinin bilme, öğrenme ve kültürel bellek aktarıcı özelliğine de vurgu yapılmıştır. Çetinkaya’ya göre, Dede Korkut Hikâyeleri’nde eren olarak nitelendirilecek kişilerin başında “*Oğuzun ol kişi tamam bilicisi*” olarak nitelendirilen Dede Korkut gelmektedir (Çetinkaya, 2015, s. 85).

Tuğba Akkoyun Koç’a göre, günümüzdeki polis ve jandarma görevlerini Dede Korkut’ta toplumun alp erenleri yerine getirmektedir. *Karavul* göreviyle sınırlarda güvenliği sağlayanlar jandarma görevi yapmakta olup, savaşta ve barışta hazır bulunan alp erenlerin hepsi birer polis, ordu mensubu gibi görev yapmaktaydı (Akkoyun Koç, 2020, s. 265).

2. Alp Eren’in Ailesi

Dede Korkut Kitabı’nda Alp Eren’in babası Eylik Koca’dır: Kitapta adı *Eylik Koca* olarak geçmektedir. Dede Korkut Kitabı’nda adı 3 boyda geçer: *Salur Kazan’ın Evi Yağmalandığı Boy*, *Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu*, *Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy* (Gökyay, 1973, s. 323). *Eylik Koca*, hikâyelerde üç kahramanın babasının adı olarak geçmektedir. Bu kahramanlar; *Kulmaş*, *Alp Eren*, *Dönebilmez Dölek Evren*’dir. Eylik Koca’nın adı sadece kahramanların baba adı olarak geçmektedir, hikâyelerde başka bir işlevi yoktur.

Dede Korkut’ta, Alp Eren’in bir kardeşi Dölek Evren’dir: Adı *Eylik Koca-oğlu Dönebilmez Dölek Evren*, *Dönebilmez Dölek Evren*, *Dölek Evren*

olarak geçmektedir. Kitapta adı 5 boyda geçer: *Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy*, *Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu*, *Begil Oğlu Emren'in Boyu*, *Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy*, *İç Oğuz Taş (Dış) Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy* (Gökyay, 1973, s. 322; Ercilasun, 2004, s. 62). Orhan Şaik Gökyay'a göre, Alp Eren ile Dölek Evren'in anlatımlarında, ikisinin de "Aygır-gözler Suyundan at yüzdüren, elli yedi kalenin kilidin alan" şeklinde ortak alkışları bulunmaktadır. Ancak, Alp Eren'in niteliklerinde, Dölek Evren'inde bulunmayan daha zengin sıfatların bulunması ve birinin adının hep *Dölek Evren* diye geçmesinden, bir kişi değil, iki ayrı kişi ve kardeş oldukları anlaşılmaktadır (Gökyay, 1973, s. CLVII). Biz bu çalışmamızda *Alp Eren*'i *Dölek Evren*'den ayrı bir kişi olarak ele alıp inceledik. Ancak Alp Eren ile Dölek Evren'in aynı kişi olabileceğini de bir olasılık olarak görmekteyiz. Dede Korkut'ta Alp Eren ile ilgili bilgiler oldukça sınırlıdır. Gelecekte yeni ortaya çıkacak kaynaklarla ve araştırmalarla Alp Eren ile Dölek Evren arasındaki ilişki (aynı veya farklı kişi oldukları) daha açık bir şekilde anlaşılabilir.

Dede Korkut'ta, Alp Eren'in bir diğer kardeşi Saru Kulmaş'dır: Dede Korkut Kitabı'nda *Eylik Koca-oğlu Saru Kulmaş* olarak geçmektedir. Dede Korkut Kitabı'nda adı bir boyda, *Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy*'da geçer (Gökyay, 1973, s. 323; Ercilasun, 2004, s. 64).

Dede Korkut'ta, Alp Eren'in Eşi Ağ-Melik Çeşme Kızı'dır: Kitapta *Ağ-Melik Çeşme* olarak geçmektedir. Kitapta adı bir boyda, *Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy*'da geçer (Gökyay, 1973, s. 319; Ercilasun, 2004, s. 64). Orhan Şaik Gökyay'a göre, Ağ Melik Çeşme, Dede Korkut Kitabı'nda bir yerde, *Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy*'da, *Eylek Koca-oğlu Alp Eren*'in alkışında geçen düşman beyidir. Alp Eren, Ağ Melik Çeşme'nin kızını nikâhlamıştır (Gökyay, 1973, s. CLXXIX). Burada iki kişi söz konusudur, birisi Ağ-Melik veya Ağ-Melik Çeşme, diğeri de onun kızıdır. *Çeşme*'nin Ağ-Melik'in adının devamı mı yoksa kızının adı mı olduğu konusu açık değildir. *Ağ-Melik Çeşme Kızı* tabirinden Ağ-Melik'in kızı Çeşme anlamı çıkabileceği gibi, Ağ-Melik Çeşme'nin kızı anlamı da çıkabilir.

3. Tarihte Alp Eren

Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy'da, Alp Eren şöyle tanıtılmıştır:

"Kafirleri it ardına bıragub h'orlayan, Elden çıkub Aygır Gözler suyundan at yüzdüren, Elli yedi kal'enün kilidin alan, Ağ Melik Çeşme kızına nikah eden, Sofi Sandal Melike kan kusduran, Kırk cübbeye bürinüb, Otuz

yedi kal'e beginün mahbub kızlarını çalub bir bir boynın kucan, yüzinden tudağından öpen, Eylik Koca oğlu Alb E(v)ren” (Tezcan ve Boeschoten, 2001, s. 65).

Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy'da (Tezcan ve Boeschoten, 2001, s. 65), Alp Eren'in tanıtımında geçen ifadeler, bu kahramanı eski bir tarihe götürmeyi gerektirmektedir. Alp Eren, her bakımdan İslam'dan önceki Türk tarihine ait bir kahramandır: “*Aygır Gözler suyından at yüzdüren*” olması, Orta Asya Türkleri arasında yaygın olan *sudan çıkan efsanevi at* motifinin bir yansımasıdır; “*Elli yedi kal'enün kilidin alan*” olması, Alp Eren'in alplıkta, mücadeleye, fetihle, savaşta ne kadar yetenekli olduğunu göstermektedir; “*Sofî Sandal Melike kan kusduran*” olması, Türklerin henüz Müslüman olmadığı bir dönemde Orta Asya'da, ihtimal Batı Türkistan-Horasan civarında, Göktürk-Türgiş çağında yapılan Türk-Arap, Türk-Fars savaşlarının bir yansımasıdır; “*Kırk cübbeye bürinüb*” dolaşması, birçok Türk destanında görülen eski bir motif olan *kılık-kiyafet değiştirme* motifiyle ilgilidir; “*Otuz yedi kal'e beginün mahbub kızlarını çalub bir bir boynın kucan, yüzinden tudağından öpen*” olması, kadına ve cinselliğe düşkün, ele geçirdiği kalelerin beylerinin kızlarıyla birlikte olan bir savaşçı olmasının bir yansımasıdır. Adı her ne kadar *Alp Eren* olsa da aslında Alp Eren (belki de Alp Er/Alp Evren), birçok bakımdan eski alp tipinin bir yansıması olup, sonraki dönemlerdeki Alp Eren tipiyle bağı zayıftır. Bu gibi unsurlar, Dede Korkut'taki Alp Eren'i Orta Asya'daki eski Türk alpları ile ilişkilendirmektedir.

Burada Dede Korkut'taki Alp Eren ile Yazıcıoğlu'nun Oğuznamesindeki Etil Alp arasındaki benzerliğe dikkat çekelim: Dede Korkut Kitabı'nda Etil Alp'ın adı geçmez, ancak Etil Alp'ın adı, Yazıcıoğlu'nun Oğuznamesinde geçmektedir. Topkapı Sarayı'ndaki Oğuzname'de, Etil Alp şöyle övülmektedir:

“*Demir Kapı derbendin depüp, yıkan! Doksan dokuz kal'anın kilidin alan! Sarı Sandal kızına nikah kılan! Alınmaduk yerlerden, haraç alan! Yasılmaduk düşmanı, yasan! Gök kafir ellerini basan... oğlu Etil (?) Alp!*” (Ögel, 1994, s. 123).

Bahaeddin Ögel'e göre, Zeki Velidi Togan'ın *Etilerşe oğlu Atıl (Atilla?) Alp* diye okuduğu kişi hakkındaki Topkapı Sarayı'ndaki Oğuzname'de söylenen tanıtımlar, Dede Korkut'taki *Eylik Koca oğlu Alp-Eren*'in özellik ve tanıtımlarına uymaktadır (Ögel, 1994, s. 116).

Muharrem Ergin, Yazıcıoğlu Oğuznamesi'ndeki (Selçukname) kahramanın adını *Etlərşeh (?) oğlu Etil (Atıl, İtil?) Alp* olarak okumuştur (Ergin, 1989, s. 37).

Orhan Şaik Gökyay, Yazıcıoğlu Oğuznamesi'nde geçen kahramanın adını *Allarşa-oğlu Etil Alp* diye okumuştur (Gökyay, 1973, s. CLXI).

Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy'da, Kıyan Selçük-oğlu Deli Dunder şöyle tanıtılır:

“Demür Kapu Dervendindeki Demür kapuyu depüb alan, Altmış tutam ala gönderiniün uçında er böğürden Kıyan Selcük oğlu Delü Dunda(r)” (Tezcan ve Boeschoten, 2001, s. 63).

Aynı boyda, Alp Eren ise şöyle tanıtılmıştır:

“Kafırleri it ardına bıragub h'orlayan, Elden çıkub Aygır Gözler suyından at yüzdüren, Elli yedi kal'enün kilidin alan, Ağ Melik Çeşme kızına nikah eden, Sofi Sandal Melike kan kusduran, Kırk cübbeye bürinüb, Otuz yedi kal'e beginün mahub kızlarını çalub bir bir boynın kucan, yüzünden tudağından öpen, Eylık Koca oğlu Alb E(v)ren” (Tezcan ve Boeschoten, 2001, s. 65).

Burada görüldüğü üzere, Etil Alp'in *“Demir Kapı derbendin depüp, yıkan”* özelliği, *“Demürkapu dervendindeki demür kapuyu depüp alan”* olarak Deli Dunder'a mal edilirken, *“Doksan dokuz kal'anın kilidin alan! Sarı Sandal kızına nikah kılan”* özellikleri, biraz değişikliğe uğramış bir şekilde, *“Elli yedi kal'enün kilidin alan, Ağ Melik Çeşme kızına nikah eden, Sofi Sandal Melike kan kusduran”* olarak Alp Eren'e mal edilmiştir (Eyüboğlu, 2019, s. 335). Burada Etil Alp ile Alp Eren'in benzerlikleri dikkat çekicidir. Eski Türk yaşamının ve destan geleneğinin bir yansıması olan ideal alp tipi, kahraman tipi, tarihi süreç içerisinde Türklerin göçleriyle ve diğer kavimlerle ilişkileriyle birlikte, tarihi olaylardan ve destan geleneğindeki değişimlerden etkilenerek şekillenmiş ve tabakalaşmış, Etil Alp, Alp Eren vb. adlarıyla çeşitli eserlere farklı adlarla yansımıştır. Bu nedenle bütün Türk destan kahramanları bir şekilde birbirine benzerdir, aynı tipin farklı varyantlarıdır, çünkü hepsi aynı ağacın farklı dalları gibidir, aynı kökten gelirler ve beslenirler.

Burada Alp Eren'in tanıtımında geçen Demirkapı hakkında bazı bilgiler verelim: Türk tarihinde çok sayıda yer *Demirkapı/Derbent* olarak bilinmektedir. Bu yerler özellikle de çeşitli Türk devletlerinin diğer kavimlerle sınır bölgelerini oluşturuyordu. Milattan Önceki dönemlerden başlayarak, İskit/Sakalar, Hunlar, Kanglılar, Göktürkler, Batı Göktürkleri,

Türgişler, Hazarlar, Oğuzlar gibi çok sayıda Türk boy ve devletleri, bu *Demirkapı*'ları aşmak için akınlar düzenlerlerdi ki, bütün bu hatıralar destanlara ve Dede Korkut'a yansımıştır. Bu *Demirkapı*'lardan ikisi çok ünlüdür ve Dede Korkut'ta adı geçen *Demirkapı*'lar bunlardır: 1) Orta Asya'daki (Amu Derya) *Demirkapı*: İlki ve en önemlisi, günümüzde Özbekistan'ın en güneyinde, Afganistan ve Tacikistan sınırlarının kesişim yerinde, Amu Derya'nın kıyısına yakın bir yerde yer alan *Demirkapı*'dır. 2) Hazar Denizi'nin batısındaki (Kafkasya) *Demirkapı*: Hazar Denizi'nin batısında, Azerbaycan'ın kuzeyinde, bugünkü Rusya'ya bağlı Dağıstan'da yer alan *Derbent*'tir.

Tarihi kaynaklarda *Demirkapı* hakkındaki bilgiler çoktur. Örneğin; *Kül Tigin Yazıtı*'nda Bilge Kağan, birçok yerde *Demirkapı*'dan bahsetmiştir ki, *Demirkapı*'nın Türkler için önemini ortaya koymaktadır: *Kül Tigin Yazıtı*'nda, Bilge Kağan, şöyle demektedir: “*Kurıgaru Yençü Üğ(üz) keçe Temir Kapıgka teği süledim*” (*Batıda İnci (Sır Derya) ırmağı(nı) geçerek Demir Kapı'ya kadar ordu sevk ettim*) (Kül Tigin Yazıtı, G3-G4; Tekin, 1998, ss. 34-35). *Kül Tigin Yazıtı*'nda, Bilge Kağan, şöyle demektedir: “*Soğdak bodun iteyin tiyin Yinçü üğüzüğ keçe Temir Kapıgka teği süledimiz*” (*Soğdak halkanı düzene sokayım diye İnci (Sır Derya) ırmağını geçerek Demir Kapı'ya kadar sefer ettik*) (Kül Tigin Yazıtı, D39; Tekin, 1998, ss. 48-49).

Oğuzname'deki Etil Alp'in, Avrupa Hun Devleti'nin ünlü hükümdarı Attila'nın bir hatırası olması gerektiğini belirtmiştik (Eyüboğlu, 2019, s. 335). Avrupa Hun hükümdarı Attila, milletlerin hafızalarında ölümsüzlüğe ulaşmış tarihin nadir simalarından biridir; İtalya'da, Galya'da, Germen memleketlerinde, Britanya'da, İskandinavya'da ve bütün Orta Avrupa'da, Attila hakkında yüzlerce yıl boyunca dilden dile anlatılan efsaneler türemiştir. Romancılara, ressamalara, heykeltıraşlara konu olmuş, hakkında en çok kitap yazılan şahsiyetlerden biri olmuş, tiyatro yazarlarına ilham vermiş, adına çok sayıda opera bestelenmiştir (Kafesoğlu, 2012, s. 81). Avrupa Hun hükümdarı Attila, Batılı toplumların hafızalarında öyle yer etmiştir ki, Batıda Attila hakkında birçok sinema filmi de çekilmiştir. Avrupa Hun hükümdarı Attila'nın, Avrupa halklarının bile destanlarına, efsanelerine girmiş bir kahraman olarak, ait olduğu Türk milletinin destanlarında yer bulmaması beklenemezdi. Attila'nın hatıralarının Türkler arasında yaşatıldığı ve türlü anlatılara yansıdığı söylenebilir. Büyük olasılıkla eski devirlerde Türkler arasında Attila'nın başkahraman olduğu büyük bir Türk destanı da olmuştur. Ancak birçok Türk destanı gibi bu destan da yazıya geçirilemeden ya

unutulup gitmiştir ya başka kahramanlara ait destanlara, tür değiştirerek başka anlatılara dâhil olmuştur.

Oğuzname'deki Etil Alp ile Dede Korkut'taki Alp Eren'in benzerlikleri, Alp Eren'i de Etil Alp gibi eski bir tarihe götürmektedir. Tıpkı Etil Alp gibi, Dede Korkut'taki Alp Eren de, eski Türklerin binlerce yıllık destan geleneğinin, kahraman tipinin, akıncı yaşamının, komşu kavimlerle olan mücadelelerinin, Türk-Çin, Türk-İran, Türk-Hint, Türk-Slav, Türk-Cermen, Türk-Roma/Bizans vb. ilişkilerinin destani bir yansımasıdır. Hatta Alp Eren'in adı Tonga Alp Er'i, yani Türklerin efsanevi kahramanı Alp Er Tonga'yı (Efrasyab) da anımsatmaktadır. Bu bakımdan Alp Eren'in eski Türk tarihinin, destan geleneğinin bir yansıması olarak binlerce yıllık tarihi süreç içerisinde, dilden dile, kuşaktan kuşağa aktarılarak, birçok nesillerin hafızalarında yaşatılarak, tarihin içinden süzüle süzüle geldiği daha iyi anlaşılmaktadır.

Ahmet Bican Ercilasun, Salur Kazan'ın tarihi kişiliğini Türgiş hükümdarı Su-lu Kağan (716-738) olarak tespit etmiştir (Ercilasun, 2000, s. 158; Ercilasun, 2002, s. 33; Ercilasun, 2004b, s. 126). Biz de Ahmet Bican Ercilasun'un bu tespitlerine katılmış ve bazı eklemelerde bulunmuştuk (Eyüboğlu, 2019, ss. 426-445). Dede Korkut'ta önemli bir yere sahip olan, destanın başkahramanı Salur Kazan/Kazan tipinde en eskisi tarihin derinliklerine uzanan birçok tarihi-destani-efsanevi-mitolojik tabaka bulunmaktadır. Dede Korkut'taki Salur Kazan/Kazan tipinin önemli bir tarihi tabakasının Kara Türgiş Devleti'nin kurucu hükümdarı Su-lu Kağan (716-738) ile ilgili olduğunu tespit etmiştik (Eyüboğlu, 2019, ss. 444-445). Dede Korkut'ta önemli bir yere sahip olan, destandaki en üst yönetici olan Bayındır Han tipinde birçok tarihi-destani-efsanevi-mitolojik tabaka bulunmaktadır. Dede Korkut'taki Bayındır Han tipinin önemli bir tarihi tabakasının 2. (Doğu) Gök-Türk Devleti hükümdarı Bilge Kağan (716-734) ile ilgili olduğunu tespit etmiştik (Eyüboğlu, 2019, s. 273). Dede Korkut'un önemli bir tarihi tabakasının Göktürk-Türgiş dönemiyle ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle Dede Korkut'taki Alp Eren tipinde de bu tabakanın da yer aldığı söylenebilir.

4. Dede Korkut'ta Alp Eren

Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy'da, Oğuzların düşmanla yaptığı savaşta kudretli Oğuz beyleri arasında adı geçen Alp Eren şöyle tarif edilir:

“Kafirleri it ardına bıragub h'orlayan,

*Elden çıkub Aygır Gözler suyundan at yüzdüren,
Elli yedi kal'enün kilidin alan,
Ağ Melik Çeşme kızına nikah eden,
Sofî Sandal Melike kan kusduran,
Kırk cübbeye bürinüb
Otuz yedi kal'e beginün mahub kızlarını çalub
Bir bir boynın kucan, yüzinden tudağından öpen
Eylik Koca oğlu Alb E(v)ren
Çapar yetdi,*

“Çal kılıcun ağam Kazan, yetdüm!” dedi” (Tezcan ve Boeschoten, 2001, s. 65).

Dede Korkut Kitabı'nda Alp Eren hakkındaki tek bilgi bu tanıtımdan ibarettir.

Orhan Şaik Gökyay'a göre, Alp Eren, Dede Korkut Hikâyeleri'nde Salur Kazanın Evi Yağmalandığı Boy'da adı geçen, geniş bir şekilde tanıtımı yapılan Oğuz yiğitlerindedir (Gökyay, 1973, ss. 28-29).

Bahaeddin Ögel'e göre, Topkapı Sarayı'ndaki Oğuzname'nin üç satır, Dede Korkut'ta da söylenmektedir. Destanda, *Sarı Sandal* adı ile anılan kişi, Dede Korkut'ta *Sofî Sandal* diye, garip bir okunuşla değiştirilmiştir. Dede Korkut'taki Eylik Koca'nın oğlu, bir yerde Alp-Eren, diğer yerde de Dülek-Evren gibi, garip bir okunuşla görülmektedir (Ögel, 1995, s. 49).

Bekir Sami Özsoy'a göre, Dede Korkut Hikâyeleri ve Oğuznamelerinin sayısı gerçekte 12'den fazla olmalıdır. Hikâyelerde adından övgü ile bahsedilen Oğuz beylerinin adına da hikâye düzölmüş olması gerekir. Bunlardan biri de *Eylik Koca oğlu Alp Eren*'dir (Özsoy, 2006, s. 26'dan akt. Sömen, 2019, s. 32).

Ahmet Özgür Güvenç'e göre, Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy'da, Eylik Koca Oğlu Alp Eren için kullanılan “*kafirleri it ardında bırakıp horlayan*” ifadesi taşıdığı anlam bakımından hem dikkat çekici hem de mizahidir. Eylik Koca Oğlu Alp Eren, savaştığı düşmanı aşağılayarak komik bir duruma düşürmüştür. “*It ardında bırakıp horlayan*” ifadesinden birçok anlam çıkartılabilir fakat burada ilk akla gelen, kahramanın kendisini takip eden düşmanı bir köpeğin peşine düşürüp izini kaybettirerek düşmanla alay etmesidir. *Horlamak* sözcüğü uyumak anlamında algılanabileceği gibi

hor görmek, hor davranmak yani alay etme veya küçümsemek anlamlarında da kullanılmış olabilir. Ancak sözcüğün buradaki kullanım amacı düşmanı küçümsemektir ki, dolayısıyla tasarlanan bu sahnede düşman küçük görülerek komik duruma düşürülmüştür (Güvenç, 2011, s. 167).

Azizhan Tanrıverdi'ye göre, Dede Korkut Hikâyeleri'nde, Alp Eren'in ve kardeşi Dölek Vuran'ın tanıtımı yapılırken, her ikisinin de elli yedi kalenin kilidini aldığından bahsedilmiştir. Demek ki, Alp Eren bu kaleleri tekbaşına değil, kardeşi Dölek Evren ile birlikte almıştır (Tanrıverdi, 2014, s. 62).

Nedim Bakırcı'ya göre, Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy'da, Kazan'ın Şökli Melik ile yaptığı savaşta kendisine yardıma gelen beyler arasında yer alan Eylik Koca oğlu Alp Eren, tanıtımından anlaşıldığına göre, muhtemelen Ak Melik Çeşme'yi savaşta yenmiş ve Ak Melik Çeşme'nin kızına nikâh kıymıştır (Bakırcı, 2018, s. 16).

Fidan Uğur Çerikan'a göre, Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy'da, Alp Eren'in tanıtım söylemi bir kahramanın tanımlamasının kadına yönelik gerçekleştirdiği aşağılayıcı tavır üzerinden kurgulandığını göstermektedir. Bu yönüyle hangi topluluk olursa olsun her iki tarafta da kadın, erkeğe ait bir mal/meta, birey olarak değersiz görülmüştür (Uğur Çerikan, 2020, s. 262).

Ayşe Uğureli'ye göre, Dede Korkut'ta, annelerini ve eşlerini dişilik özellikleriyle değerlendirmeyip saygısızlık yapmayan Oğuz erleri, kâfir kızlarını kayıp göndergelere dönüştürüp üzerlerinde eril tahakküm kurabilirler. Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy'da, Eğlik Koca oğlu Alp Eren için yapılan "*Kırk cübbe bürinip otuz yidi kal'a bigünün mahbub kızlarını çalup bir bir boynun kuçan yüzinde tutağında open...*" nitelemesi bunun bir göstergesidir. Üstelik bu bir yiğit soylamasıdır (Uğureli, 2020, s. 227).

Dede Korkut'ta Alp Eren'in adı her ne kadar sadece bir boyda geçse de, diğer Oğuznamelerdeki kahramanlarla benzerliği ve Dede Korkut'taki Alp Eren'in ailesinin üyelerinin birçok destanda adlarının geçmesi, Alp Eren'in önemini ortaya koymaktadır. Belki de Alp Eren bir zamanlar büyük bir Türk destanının başkahramanı idi, ancak zamanla bu destan unutulmuş veya başka destanlara dönüşmüş, böylece geriye sadece Alp Eren'in adı ve zengin bir tanıtımı kalmış olabilir. Bu durum Dede Korkut'ta adını taşıyan bir boyu olmayan birçok önemli Oğuz beyi için de geçerlidir. Günümüzdeki gibi kitle iletişim ve eğlence araçlarının olmadığı eski devirlerde, özellikle eski Türklerde sözlü kültür çok gelişmişti, insanlar arasında türlü anlatılar dilden dile, kuşaktan kuşağa, obadan obaya, ilden ile yayılıyordu ve insanlar

bu anlatılarla önemli bir vakit geçiriyordu. Günümüzde bu görkemli anlatıların, şanslı olarak birkaç yüzyıl önce yazıya geçirilmiş bazı sönükleşmiş varyantları veya oldukça değişmiş kalıntıları kalmıştır, birçoğu ise ya unutulup gitmiştir ya da türlü adlar ve unsurlarla başka anlatılara dâhil olmuştur.

Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy'daki Alp Eren'in zengin tanıtımından önemli bir Oğuz beyi olduğu anlaşılmaktadır. Boy'da "*Elli yedi kal'enün kilidin alan*" denilmesi onun oldukça başarılı bir alp olduğunu göstermektedir, çünkü o, elli yedi kaleyi ele geçirmiştir; Boy'da onun için gururla "*Ağ Melik Çeşme kızına nikah eden*" denilmesi de onun kahramanlığının bir yansıması olsa gerektir. Alp Eren, güçlü bir Oğuz alpı olarak Ağ Melik'in kızını almıştır ki, aslında onun kızını alabilmek zor bir şey, ancak büyük kahramanlıklar gösterenlerin yapabileceği bir iş olsa gerektir; Alp Eren'in "*Kırk cübbeye bürinüb*" gezmesi, yani birbirinden farklı kırk görünüme ve kimliğe bürünebilmesi, onun zekâsının, farklı koşullara uyum sağlayabilmesinin, politik davranabilmesinin, farklı yerlere gizlilikle rahatlıkla girip çıkabilmesinin ve insanları ikna etme yeteneğinin bir yansıması olmalıdır; Bunlar çoğunlukla Alp Eren'in olumlu nitelikleri olarak değerlendirilebilir.

Alp Eren'in olumlu nitelikleri yanında bir de Alp Eren'in olumsuz nitelikleri vardır. Alp Eren, aynı zamanda kadına/kıza düşkün bir tiptir, onun için söylenen "*Otuz yedi kal'e beginün mahub kızlarını çalub bir bir boyınm kucan, yüzünden tudağından öpen*" ifadesi onun sadece kaleleri ele geçirmekle kalmadığını, bu kalelerin kızlarıyla gönül ilişkisine girdiğini, onlarla seviştiğini, üstelik onun bunu zorla yaptığını göstermektedir. Vefa ve bağlılık kavramlarından yoksun, cinsel arzularının tutsağı olan, zorla kadınları/kızları ele geçirme eğiliminde olan, duygusuz, kaba, zorba bir tiptir. Alp Eren'in bu yönü, onun bu zafiyeti, kimse tarafından tasvip edilemeyecek bu davranışları, belki eski devirlerdeki sınır tanımayan savaş, yağma ve işkencelerin bir yansıması olabilir. Her tarafın ateşe verildiği, yakılıp yıkıldığı, her yaştan insanların öldürüldüğü, üstelik bir de ailesinden koparılmış ve aile üyelerini kaybetmiş genç kızların, hatta genç oğlanların bile ırzına geçildiği bu savaşlarda maalesef insanlık da pek çok değerini kaybetmiştir. Böyle savaşlar ve kötü davranışlar dünyaya ve insanlığa çok zararlar vermiştir. İnsanlık bütün bunlardan dersler çıkarmalıdır. Ele geçirdiği elli yedi kalenin otuz yedisinin, yani kalelerin yarısından fazlasının beyinin kızına sarkarak zorla sahip olması aynı zamanda onun dejenere olmuş bir alp tipi olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy'da Alp Eren'in tanıtımında geçen ifadeler, bu kahramanı eski bir tarihe götürmektedir. Alp Eren, her bakımdan eski Türk tarihine ait bir kişi olup, Orta Asya'daki eski Türk alpları ile ilişkilidir.

Dede Korkut'taki Alp Eren ile Yazıcıoğlu'nun Oğuznamesindeki Etil Alp birçok bakımdan benzeşmektedir. Etil Alp gibi, Dede Korkut'taki Alp Eren de eski Türklerin binlerce yıllık destan geleneğinin, kahraman tipinin, akıncı yaşamının, komşu kavimlerle olan mücadelelerinin, ilişkilerinin destani bir yansımasıdır. Alp Eren'in adı Tonga Alp Er'i, yani Türklerin efsanevi kahramanı Alp Er Tonga'yı (Efrasyab) da anımsatmaktadır.

Dede Korkut'ta Alp Eren'in adı her ne kadar sadece bir boyda geçse de, diğer Oğuznamelerdeki kahramanlarla benzerliği ve Dede Korkut'taki Alp Eren'in ailesinin üyelerinin birçok destanda adlarının geçmesi, Alp Eren'in önemini ortaya koymaktadır.

Belki de Alp Eren'in bir zamanlar büyük bir Türk destanının başkahramanı olduğu, ancak zamanla bu destanın unutulduğu veya başka destanlara dönüştüğü, böylece geriye sadece Alp Eren'in adı ve zengin bir tanıtımının kaldığı düşünülebilir.

Birçok olumlu özellikleriyle tanıtılan Alp Eren'in aynı zamanda olumsuz nitelikleri de vardır. Alp Eren, aynı zamanda dejenere olmuş bir alp tipidir.

KAYNAKLAR

- Agacanov, S. G. (2015). *Oğuzlar*. Çev. Ekber N. Necef ve Ahmet Annaberdiyev. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Akkoyun Koç, T. (2020). *Dede Korkut Hikâyelerinde Söylem Çözümlemesi ve Kültürel Kimliğin Öğretimi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Akyüz, Ç. (2011). "Dünden Bugüne Türk Dünyası Destan Anlatıcıları", *Turkish Studies*, Volume 6/4 (Fall 2011), s. 15-26.
- Amanoğlu, E. K. (1999). "Kişi Adlarında Eski İnançların İzleri: Dede Korkut", *Atatürk Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 11, s. 53-59.
- Bakırcı, N. (2018). "Dede Korkut Kitabı'nda ve Halk Hikâyelerinde Evlilik", *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 15, s. 1-20.
- Bayat, F. (2000). "Dede Korkut Kitabı'nda Devletçilik", *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni (Ankara, 19-21 Ekim 1999) Bildirileri*, haz. Alev Kahya Birgül ve Aysu Şimşek Canpolat. Ankara: AKM Yayınları. s. 63-75.

- Bayat, F. (2003). *Köroğlu, Şamandan Âşık, Alptan Erene*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetinkaya, G. (2015). *Dede Korkut Hikâyeleri'nde Semboller*. Yayımlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ekici, M. (2019). *Dede Korkut Kitabı Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası, Soylamalar Ve 13. Boy, Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi, Orijinal Metin (Tıpkıbasım), Transkripsiyon, Aktarma*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ercilasun, A. B. (2000). "Dede Korkut'taki Olayların Zamanı", *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni (Ankara, 19-21 Ekim 1999) Bildirileri*, haz. Alev Kahya Birgül ve Aysu Şimşek Canpolat. Ankara: AKM Yayınları. s. 157-160.
- Ercilasun, A. B. (2002). "Salur Kazan Kimdir?", *Millî Folklor*, S. 56, s. 22-33.
- Ercilasun, A. B. (2004). "Zikredilen Şahıslara Dayanılarak Dede Korkut Boylarının Kronolojik Sıralanması", II. Milletlerarası Dede Korkud Kollokyumu (Bakü, Azerbaycan, 21-26 Aralık 1998); *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1998/I, TDK Yay., Ankara, 2004, s. 61-69.
- Ercilasun, A. B. (2004b). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergin, M. (1989). *Dede Korkut Kitabı I. / Giriş - Metin - Faksimile*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Ergin, M. (2017). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Eyüboğlu, D. C. (2019). *Korkut*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Gökyay, O. Ş. (1973). *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları.
- Güvenç, A. Ö. (2011). "Dede Korkut Kitabı'nda Mizah", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 46, s. 157-180.
- Kafesoğlu, İ. (2012). *Türk Millî Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Karçığa, S. (2015). *Dede Korkut Kitabı'nın Anlam Bilimsel Çözümlemesinde Kavram Alanının Rolü*. Yayımlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kocasavaş, Y. (2014). "Korkut Ata'yla İlgili Bazı Kayıtların Düşündürdükleri". *İlmi Araştırmalar*, S. 0 (8): s. 139-144.
- Köprülü, O. F. (1989). "Alp", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, cilt: 2, s. 525.
- Margulan, A. (2000). "Korkut: Efsane ve Hakikat", akt. Banu Muhyayeve, *Kazakistan'da Dede Korkut*, haz. Abdimalik Nisanbayev vd. Ankara: AKM Yayınları. s. 123-146.
- Ögel, B. (1993). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, I. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (1994). "Dede Korkut Kitabı'nın Eski ve Yazılı Kaynakları Hakkında (Topkapı Sarayındaki Oğuz Destanı Parçaları ile Karşılaştırma)", I. Sovyet-Türk Kollokyumu, Bakü, 1-8 Temmuz 1988; *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1988, TDK Yay., Ankara, 1994, s. 113-128.
- Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, II. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Sömen, O. (2019). "Dede Korkut Boylarında Geçen Formulistik Sayıların İzleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, C. 121, S. 238 (Ocak-Şubat 2019), s. 29-50.
- Sümer, F. (1972). *Oğuzlar / (Türkmenler) Tarihleri - Boy Teşkilatı - Destanları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Tanrıverdi, A. (2014). *Dədə Sözü Işığında*. Bakı: Elm və təhsil.
- Tekin, T. (1998). *Orhon Yazıtları / Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk*. İstanbul: Simurg Yayınevi.
- Tezcan, S. ve Boeschoten, H. (2001). *Dede Korkut Oğuznameleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Uğur Çerikan, F. (2020). "Dede Korkut Hikâyelerini Feminist Kuram Bağlamında Okuma", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 25, s. 257-271.
- Uğureli, A. (2020). "Dede Korkut Kitabı'nda İktidar ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi Bağlamında Bayındır Han", *Kültür Araştırmaları Dergisi*, S. 5, s. 221-240.
- Useev, N. (2015). "Yenisey Yazıtlarındaki Erkek Kişi Adlarında Geçen Kelimelere Göre Eski Türk Erkeği", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 4/1, s. 25-38.